

O potrzebie edukacji medialnej w Polsce

REDAKCJA NAUKOWA
MICHAŁ FEDEROWICZ
SŁAWOMIR RATAJSKI

KRAJOWA RADA
RADIOFONII I TELEWIZJI

*Paweł Kubicki
Dominik Batorski*

Kompetencje medialne osób w wieku 50+. Bariery i rekomendacje

Wprowadzenie

Szybki rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych w połączeniu z przemianami społeczno-demograficznymi sprawia, że osoby w wieku 50+ znajdują się pod znacznie większą presją, niż kiedykolwiek wcześniej: presją związaną zarówno z wydłużeniem się okresu aktywności zawodowej, presją na podnoszenie kwalifikacji, jak też związaną z koniecznością łączenia aktywności zawodowej i opiekuńczej nad osobami bliskimi. W przypadku osób starszych zmniejszy się również rola rodziny jako podstawowej instytucji wspierającej i organizującej życie codzienne. Zwiększy się natomiast liczba samotnych seniorów oraz bezdzietnych gospodarstw domowych, a coraz większą rolę będą odgrywać relacje nieformalne z osobami niespokrewnionymi¹. By nadążyć za zmianami, niezbędny będzie zarówno odpowiedni poziom kompetencji medialnych pozwalających na

---

¹ Patrz między innymi: *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, (red.) M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2012; *Biuletyn RPO, Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, Źródła nr 9, Warszawa 2012; *Publiczna troska, prywatna opieka. Społeczności lokalne wobec osób starszych*, (red.) M. Raclaw, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012; P. Szukalski, *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

uniknięcie wykluczenia cyfrowego² czy finansowego³, jak i ograniczenie szans na wykluczenie zawodowe czy społeczne⁴.

W prezentowanym opracowaniu analizujemy czynniki, które wpływają na kompetencje medialne osób w wieku powyżej 50 roku życia, zarówno z perspektywy makro, tzn. polityki publicznej państwa, jak i mikro, czyli podejścia samych jednostek. Zastanawiamy się też nad przyczynami relatywnie niskiego poziomu tychże kompetencji i przedstawiamy rekomendacje mogące zmienić tę niekorzystną sytuację. W tekście staramy się również znaleźć punkty styeczne polityki publicznej wobec starzenia się populacji z polityką na rzecz rozwoju kapitału społecznego czy już bezpośrednio z działaniami instytucji publicznych na rzecz wspierania edukacji medialnej.

Kwestie definicyjne

W ciągu ostatnich lat pojawiło się wiele opracowań poświęconych zarówno problematyce starzenia się osób starszych, jak i edukacji oraz kompetencji medialnych. Jednocześnie wielość ta nie przyczynia się do uspoźnienia terminologii, a wręcz przeciwnie: wymusza każdorazowe zdefiniowanie kluczowych pojęć. Dlatego też podrozdział ten rozpoczynamy od określenia ram pojęciowych, którymi się posługujemy.

Tytułowe kompetencje medialne definiujemy, jako *wiedzę, postawy i umiejętności, dzięki którym użytkownicy uzyskują dostęp do mediów, rozumieją istniejące w nich mechanizmy tworzenia oraz selekcji informacji, skutecznie i bezpiecznie korzystają z mediów, krytycznie oceniają odbieraną treść oraz twórczo używają środków przekazu w codziennym życiu*⁵. Bardzo ważnym elementem tej definicji jest zwrócenie uwagi

² D. Batorski, D. Czerniawska, W. Fenrich, W. Kowalik, P. Kubicki, M. Olcoń-Kubicka, J.M. Zając, M. Żychlińska, *Między alienacją a adaptacją: Polacy w wieku 50+ wobec Internetu*, UPC Polska, Warszawa 2010; Ł. Tomczyk, *Seniorzy w świecie nowych mediów*, „E-mentor” nr 4(36) 2010.

³ Biuletyn RPO, *Osoby starsze na rynku usług finansowych. Analiza i zalecenia*, Źródła nr 14, Warszawa 2013.

⁴ D. Batorski, *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, „Contemporary Economics” 7(4), s. 328-352.

⁵ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz, J. Kielan, A. Strzemińska, K. Wala, *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji*

na trzy komponenty składające się na kompetencje, jakimi są wiedza, umiejętności i postawy. Warto podkreślić, że są to przede wszystkim miękkie umiejętności związane z efektywnym korzystaniem z mediów i rozumieniem ich uwarunkowań. Definicja ta nie podkreśla zupełnie zagadnień związanych z samym korzystaniem z mediów czy potrzebną do tego wiedzą techniczną i umiejętnościami. Choć kluczowe są faktycznie kompetencje informacyjne, rozumienie mediów i umiejętność ich efektywnego użycia do własnych potrzeb, to jednak w obliczu szybkich przemian samych mediów, upowszechnienia się komputerów, Internetu, smartfonów, umiejętności samej obsługi tych urządzeń zaczynają być jednym z elementów kompetencji medialnych.

Szybkie zmiany sprawiają, iż istotnym aspektem staje się sam proces nabywania kompetencji w ramach edukacji medialnej. W opracowaniu określamy ją – za Krajową Radą Radiofonii i Telewizji⁶ – jako *proces kształtowania i upowszechniania umiejętności świadomego i krytycznego korzystania ze środków społecznego przekazu we wszystkich grupach społecznych oraz wiekowych. Proces edukacji medialnej to działania, które powinny trwać przez całe życie, ponieważ formy i technologie przekazu ulegają zmianom, a ponadto społeczeństwo także ulega ciągłym przeobrażeniom.*

Warto również przy okazji podkreślić, że choć potocznie kompetencje medialne są utożsamiane z kompetencjami cyfrowymi, co potwierdziło się choćby w wypowiedziach respondentów w ramach badania *Diagnoza kompetencji medialnych i informacyjnych Polaków*⁷, to jednak są pojęciem znacznie szerszym i nie ograniczają się jedynie do nowoczesnych technologii czy obsługi komputera i umiejętności korzystania z Internetu. Obejmują także korzystanie z innych mediów, a przede wszystkim znacznie szerszy zakres umiejętności oceny, przetwarzania

---

medialnych Polaków, FNP, Warszawa 2014, s. 15; J. Lipszyc (red.), *Cyfrowa przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa 2012.

⁶ Patrz strona KRRiT: <http://www.krrit.gov.pl/regulacje-prawne/unia-europejska/dyrektywa-medialna/pytania-i-odpowiedzi/index,2.html>.

⁷ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz, J. Kielan, A. Strzemińska, K. Wala, *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji medialnych Polaków*, op. cit.; patrz też G. Łęcicki, *Edukacja medialna jako istotna cecha nowoczesnego społeczeństwa*, „Kultura-Media-Teologia” nr 3, 2010, s. 70-80.

i wykorzystywania informacji. Z drugiej strony dosyć oczywiste jest to, że wykluczenie cyfrowe⁸ i brak kompetencji cyfrowych w istotny sposób ograniczają i utrudniają nabywanie kompetencji medialnych, choćby ze względu na rosnącą rolę nowych mediów.

Jednocześnie w tytule celowo nie użyliśmy określenia „osoby starsze” bądź „seniorzy”, choć w literaturze, a w szczególności badaniach poświęconych nowym technologiom, można się spotkać z tymi określeniami w stosunku do osób w wieku 50 lat i więcej. Uznaliśmy jednak, że zabieg ten przesuwając granicę starości nadmiernie w dół. Tymczasem, jeśli weźmiemy pod uwagę wiek społeczny, biologiczny, psychologiczny czy ekonomiczny, bardziej adekwatnym przedziałem jest wiek 65 lat i więcej. Stąd w tekście tam, gdzie mowa jest o seniorach, odnosimy się do populacji w wieku powyżej 65 roku życia, natomiast całe opracowanie – przede wszystkim ze względu na podziały stosowane w dostępnej literaturze – odnosi się do osób w wieku 50 lat i więcej.

Polityka publiczna wobec starzejącego się społeczeństwa i edukacji medialnej

Polska należy do krajów najszybciej starzejących się w Europie⁹, a jednocześnie najslabiej wykorzystujących potencjał osób starszych. Świadczą o tym między innymi zaprezentowane w 2013 roku wyniki *Indeksu Aktywnego Starzenia*¹⁰, w którym Polska zajęła ostatnie, 27. miejsce i została wyprzedzona przez wszystkie kraje Unii biorące udział w zestawieniu. Nasz kraj wypadł szczególnie źle w obszarze

⁸ D. Batorski, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, Studia Biura Analiz Sejmowych nr 3(19) 2009, s. 223-249.

⁹ GUS, *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, Warszawa 2009; Patrz też: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011–2035* dostępna na stronach Głównego Urzędu Statystycznego (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2008-2035-publikacja,1,4.html>). *The 2012 Ageing Report. Underlying Assumptions and Projection Methodologies*, „The European Economy”, 4/2011, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2011.

¹⁰ A. Zaidi, K. Gasior, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuyse i E. Zolyomi, *Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, and Final Results*, Memorandum badawcze/Sprawozdanie metodologiczne, European Centre Vienna, 2013; Patrz też: <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/II.+Ranking>, [dostęp: 22.09.2014].

aktywności społecznej (1). Również w trzech pozostałych obszarach podlegających ocenie, tzn.: *zatrudnienie* (2); *niezależne, zdrowe i bezpieczne życie* (3); *zdolność do aktywnego starzenia* (4) Polska znalazła się w trzeciej dziesiątce badanych krajów. Wysoki poziom kompetencji medialnych osób w wieku 50+ z całą pewnością mógłby wpłynąć na wszystkie wymiary aktywności, zaczynając od zawodowej, poprzez społeczną, po możliwość niezależnego funkcjonowania w społeczeństwie. Badania potwierdzają, że szczególnie umiejętności efektywnego korzystania z nowych mediów związane są z większą aktywnością społeczną i kulturalną¹¹. Warto zatem zastanowić się, w jakich dokumentach strategicznych pojawiają się zagadnienia związane z edukacją medialną z jednej strony, a z drugiej – czego oczekuje się od starszych pokoleń.

Dokumentem strategicznym, który w sposób najpełniejszy określa politykę publiczną wobec osób starszych, są opublikowane w 2014 roku *Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020* (ZDPS)¹². Opracowanie podporządkowano koncepcji aktywnego (w domyśle też – zdrowego) starzenia się, które jest definiowane jako *proces umożliwiający zarówno jednostkom, jak i grupom społecznym zagospodarowanie ich potencjału z perspektywy całego życia, zachowania zarówno dobrostanu psychicznego i fizycznego, jak i aktywności zawodowej, społecznej oraz niezależności i samodzielności*¹³.

W tekście pojawia się e-wykluczenie, jako jedno z kluczowych wyzwań¹⁴, a jednym z celów szczegółowych Priorytetu 1. *rozwój oferty edukacyjnej dla osób starszych w obszarach zgodnych z potrzebami jest upowszechnienie edukacji w zakresie nowych technologii*¹⁵. Warto również zwrócić uwagę, że dokument podkreśla znaczenie

¹¹ D. Batorski, D. Czerniawska, W. Fenrich, W. Kowalik, P. Kubicki, M. Olcoń-Kubicka, J.M. Zajac, M. Żychlińska, *Między alienacją a adaptacją: Polacy w wieku 50+ wobec Internetu*, UPC Polska, Warszawa 2010.

¹² Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020, przyjęte 24 grudnia 2013 r. uchwałą nr 238 Rady Ministrów i opublikowane w Monitorze Polskim 4 lutego 2014 r. (Poz. 118) (<https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/zalozenia-dlugofalowej-polityki-senioralnej-w-polsce-na-lata-20142020/>); patrz też komentarz: P. Kubicki, *Gdy seniorzy rosną w siłę*, <http://www.institutobywatelski.pl/18613/komentarze/gdy-seniorzy-rosna-w-sile>.

¹³ *Założenia ...*, op. cit., s. 4.

¹⁴ Tamże, s. 11.

¹⁵ *Założenia ...*, op. cit., s. 33.

istnienia instytucji nakierowanych na edukację i wsparcie seniorów, i tak Priorytet 2 to *wspieranie rozwoju systemowych rozwiązań dla organizacji różnych form uczenia się osób starszych, w tym ruchu Uniwersytetów Trzeciego Wieku*. Wśród odnośników pośrednio powiązanych z kompetencjami medialnymi można wskazać takie, jak *podnoszenie kompetencji kulturowych*¹⁶. W dokumencie podkreśla się też bardzo mocno konieczność wspierania aktywności społecznej i wolontariatu osób starszych, a także działań na rzecz solidarności międzypokoleniowej. Można zatem powiedzieć, że choć założenia te nie odwołują się wprost do pojęcia kompetencji medialnych, a jedynie do kompetencji cyfrowych, to zakres priorytetów i celów szczegółowych z całą pewnością umożliwi podnoszenie kompetencji medialnych przez osoby starsze, przede wszystkim wspierając edukację i uczenie się przez całe życie.

Za kolejny dokument o charakterze strategicznym można uznać *Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL)*¹⁷, w której zarówno cel główny, tzn. rozwijanie kapitału ludzkiego, jak i cele szczegółowe, w tym zwłaszcza: *wydłużenie aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych oraz podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji obywateli* można wprost odnieść do tematu niniejszego opracowania. Co istotne, w SRKL wskazano również *promowanie edukacji osób starszych, zarówno w wymiarze formalnym, jak i pozaformalnym, zwłaszcza z uwzględnieniem rozwoju kompetencji cyfrowych; rozszerzenie oferty edukacyjnej adresowanej do seniorów oraz lepsze dopasowanie jej do potrzeb tej grupy wiekowej; kształcenie ustawiczne oraz wsparcie szkoleń osób w wieku 50+ jako jeden z podcelów działań na rzecz wydłużenia okresu aktywności zawodowej i zapewnienia lepszej jakości funkcjonowania osób starszych*¹⁸. Natomiast wśród zaproponowanych wskaźników, poza ogólnym poziomem aktywności zawodowej, wskazano na odsetek osób w wieku 55-74 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, który z bazy 0,6% powinien w 2020 roku osiągnąć poziom średniej unijnej.

¹⁶ Tamże, s. 38.

¹⁷ Patrz: <http://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl---projekt-z-31072012-r/>.

¹⁸ *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*, s. 39.

Kolejnym wskaźnikiem do oceny SRKL jest również poziom kompetencji cyfrowych (odsetek respondentów, którzy zadeklarowali wykonywanie 5 lub 6 spośród sześciu wyznaczonych czynności związanych z wykorzystywaniem Internetu), który powinien wzrosnąć z 10% w roku bazowym do 40-45% w roku 2020.

Nawet ta przeglądowa analiza dokumentów strategicznych pozwala stwierdzić, że polska polityka publiczna definiowana jako *zracjonalizowane działania i programy publiczne, które oparte są na zgromadzonej, względnie zobiektywizowanej wiedzy i usystematyzowanym procesie projektowania i wykonywania tych działań*¹⁹ dosyć dobrze wskazuje wyzwania i rekomenduje zmiany. Jeśli przyjąć za Petersem²⁰ trzy wymiary polityki publicznej: wybory programowe (*policy choices*), wykonywanie programów publicznych (*policy output*) oraz rezultaty działań publicznych (*policy impact*), odpowiada to właśnie dokonywanym wyborom programowym. Czym innym jest ich wykonywanie, choć i tutaj w ostatnich latach pojawił się instrument, jakim jest *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020*, którego pierwsza edycja obejmowała lata 2012-2013²¹. Należy podkreślić, że wybory te, z różnych powodów, wspierają zarówno organizacje pozarządowe, np. w ramach projektu rozwoju bibliotek finansowanego ze środków fundacji amerykańskich²², jak i firmy komercyjne, czego przykładem jest projekt *Dojrzałość w Sieci*²³ współzałożony i współfinansowany przez firmę UPC Polska. Choć znowu ograniczają się przede wszystkim do rozwoju kompetencji cyfrowych, a nie szerzej rozumianych kompetencji medialnych.

Rodzi to oczywiście pewne wyzwania w ocenie trzeciego elementu polityki publicznej, jakim są rezultaty podejmowanych działań. Po raz

¹⁹ A. Zybala, *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach*, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Warszawa 2012, s. 24.

²⁰ B.G. Peters, *American Public Policy. Promise and Performace*, CQPress, Thousand Oaks 2004, s. 4-6, [za:] A. Zybala, *Polityki publiczne...*, op.cit., s.24.

²¹ Patrz: <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/>.

²² Patrz np. *Program Rozwoju Bibliotek* prowadzony przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, [online:] <http://frsi.org.pl/program-rozwoju-bibliotek/>.

²³ Patrz: <http://dojrzaloscwSieci.pl/>.

kolejny bowiem mierzy się przede wszystkim kompetencje cyfrowe, a nie znacznie trudniejsze do zmierzenia kompetencje medialne, choćby dlatego, że nie dysponujemy powszechnie przyjętymi miernikami i wskaźnikami. Również w tym rozdziale wykorzystane dane ilościowe z badań reprezentatywnych odnoszą się przede wszystkim do kompetencji cyfrowych, natomiast kompetencje medialne omawiamy na podstawie danych jakościowych oraz własnych doświadczeń i rozmów z ekspertami i działaczami organizacji seniorskich.

Korzystanie z mediów wśród osób 50+

Korzystanie z mediów jest w Polsce bardzo silnie zależne od wieku. Dlatego w pierwszej kolejności warto prześledzić, w jaki sposób różne grupy wiekowe używają mediów. Pozwoli to pokazać szerszy kontekst kompetencji medialnych. Analizy przedstawione w tej części zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu danych z badania *World Internet Project*²⁴. Badania te pokazują istotne różnice zarówno pod względem korzystania z poszczególnych mediów, jak i struktury czasu poświęcanego na poszczególne ich rodzaje²⁵. Osoby w wieku 50+ nie różnią się specjalnie od młodszych grup wiekowych pod względem samego faktu korzystania z telewizji czy radia, większe różnice widoczne są pod względem czasu spędzanego z tymi mediami.

Najpowszechniej wykorzystywanym medium w Polsce jest bez wątpienia telewizja. Ogląda ją 95% osób w wieku do 49 lat i 98% starszych. Również w przypadku słuchania radia różnice między grupami wiekowymi są niewielkie. Radia słucha 83% osób w wieku 50+ oraz 80% młodszych. Wyraźne różnice występują natomiast pod względem czytelnictwa prasy oraz korzystania z Internetu. Po papierowe gazety i czasopisma sięga 76% osób powyżej 50. roku życia i tylko 62% młodszych. Największe różnice są widoczne pod względem korzystania z Internetu. Do sieci zagląda 86% osób w wieku 15-49 lat i niecałe 29% starszych. A wśród osób mających 65 i więcej lat, ledwie 8%. Różnice te są kolosalne i niewątpliwie mają daleko idące konsekwencje.

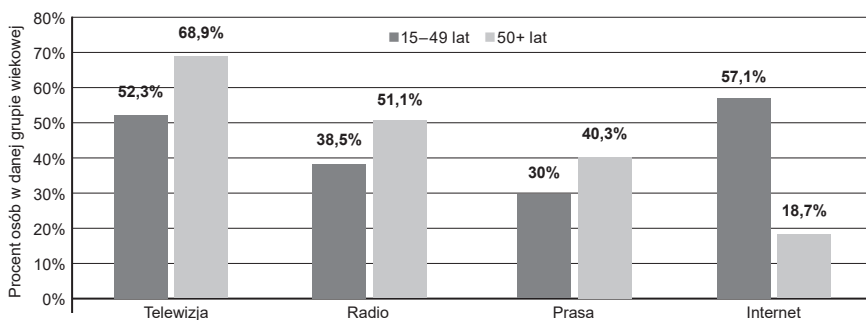
²⁴ *World Internet Project. Poland (2013)*, Agora SA i Orange Polska. Polska edycja badania, Warszawa 2013.

²⁵ Tamże.

Bardzo duże różnice obserwujemy również pod względem czasu poświęcanego na korzystanie z poszczególnych mediów. Osoby w wieku 50 i więcej lat najwięcej czasu spędzają przed telewizorem – średnio 18 godzin i 17 minut tygodniowo (osoby młodsze: 12 godzin i 20 minut). Radia słuchają przeciętnie przez 11 i pół godziny w tygodniu, czyli o ponad 2 godziny dłużej niż osoby w wieku 15-49 lat. Więcej czasu poświęcają także na czytanie prasy w wersji papierowej (2 godziny i 45 minut, a osoby młodsze jedynie godzinę i 25 minut).

Osoby w wieku 50+, nawet jeśli korzystają z Internetu, to robią to znacznie mniej intensywnie niż młodszy użytkownicy. Internauci mający 15-49 lat spędzają w sieci prawie 17 godzin tygodniowo, podczas gdy starsi jedynie nieco ponad 10 i pół godziny.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wzorce korzystania z mediów są bardzo różne w różnych grupach wiekowych. Z pewnością ma to również bezpośredni związek z kompetencjami korzystania z różnych mediów. Przede wszystkim jednak ma daleko idące konsekwencje dla sposobów pozyskiwania informacji. Dla starszych pokoleń znacznie ważniejsze są media tradycyjne, podczas gdy wśród osób poniżej 50. roku życia jako najważniejsze źródło informacji wymieniany jest już Internet (por. rys. 1.).

Rys. 1. Procent osób uznających dane medium za bardzo ważne lub niezbędne dla pozyskiwania informacji. Oprac. własne na podstawie danych WIP 2013.

Polska edycja badania *World Internet Project* z 2013 roku pokazuje, że podobnie jest ze znaczeniem różnych mediów jako źródła rozrywki. Dla osób starszych znacznie ważniejsze są media tradycyjne, podczas gdy dla młodszych większą rolę odgrywa Internet.

Kompetencje medialne, w tym cyfrowe, w świetle wyników badań

Badaniem, które w odniesieniu do polskiego społeczeństwa pozwala w najpełniejszy sposób prześledzić poziom korzystania z nowych technologii i – już w mniejszym stopniu – rozwój kompetencji cyfrowych jest *Diagnoza Społeczna*, której kolejne edycje w latach 2003-2013²⁶ dosyć dobrze pokazują zmiany, jakie zachodziły w tym czasie w polskim społeczeństwie²⁷. Najbardziej aktualne wyniki wskazują, że wciąż istnieje duża różnica pokoleniowa zarówno w dostępie, jak i przede wszystkim wykorzystywaniu nowych technologii, a podstawowe przyczyny braku nowych technologii w gospodarstwach domowych w coraz większym stopniu mają charakter motywacyjny i psychologiczny, a nie finansowy czy technologiczny. Jednocześnie to telewizja jest wciąż głównym medium, a różnica między czasem spędzonym w sieci a przed telewizorem rośnie zdecydowanie na korzyść tego drugiego medium wraz z wiekiem respondenta. Istnieją także bardzo duże różnice pomiędzy deklarowanym poziomem kompetencji i sposobem korzystania z komputera i dostępu do Internetu w zależności od wieku, sytuacji na rynku pracy oraz wykształcenia. Wraz z wiekiem spadają zarówno kompetencje związane z pracą biurową, umiejętności tworzenia stron www, jak i programowaniem. Zmniejsza się również wszechstronność wykorzystywania Internetu, który wśród osób starszych wykorzystywany jest przede wszystkim do zdobywania informacji, podczas gdy osoby młodsze wykorzystują go zarówno do komunikacji, rozrywki, jak i edukacji oraz pracy.

Na pogłębienie wniosków z *Diagnozy* w kontekście populacji osób w wieku powyżej 50. roku życia pozwalają opracowania wykorzystywane w ramach projektu *Dojrzałość w Sieci*²⁸. Oba opracowania dosyć

²⁶ W 2000 roku, tzn. w pierwszej edycji *Diagnozy* nie było oddzielnego bloku pytań poświęconych tej tematyce.

²⁷ D. Batorski, *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, op. cit.

²⁸ D. Batorski, D. Czerniawska, W. Fenrich, W. Kowalik, P. Kubicki, M. Olcoń-Kubicka, J.M. Zając, M. Żychlińska, *Między alienacją a adaptacją: Polacy w wieku 50+ wobec Internetu*, UPC Polska, Warszawa 2010; M. Olcoń-Kubicka, D. Czerniawska, W. Fenrich, *Internet wzbogacił moje życie. Wpływ Internetu na życie codzienne osób 50+*, Koalicja Cyfrowego Włączenia Generacji 50+, Warszawa 2011.

trafnie opisują zarówno uwarunkowania wykluczenia cyfrowego, jak i propozycje rozwiązań, ale też motywacje osób starszych i czynniki wpływające na praktyczne wykorzystywanie nowych technologii w życiu codziennym.

Podkreślić warto, że problem zróżnicowania kompetencji nie ogranicza się wyłącznie do zróżnicowanego korzystania z poszczególnych mediów przez różne grupy wiekowe. Nawet jeżeli przyjrzelibyśmy się wyłącznie osobom korzystającym z nowych technologii, to widać istotne różnice związane z wiekiem. Na podstawie danych *Diagnozy Społecznej 2013* widać wyraźnie te różnice: starsze osoby są mniej zainteresowane rozrywką, w tym komunikacją mającą charakter rozrywkowy, natomiast wykorzystanie Internetu do celów informacyjnych czy załatwiania spraw urzędowych nie różnicuje młodszych i starszych aż w takim stopniu. Także badania *World Internet Project* pokazują, że spora część różnic w sposobach korzystania ma stosunkową niewielką skalę.

Wśród osób korzystających z Internetu młodszy i starsi mają podobne wyobrażenia o sieci. Dla 75% osób w wieku 15-49 lat Internet jest narzędziem pozwalającym na zaoszczędzenie czasu. W starszej grupie wiekowej tego zdania jest 71% użytkowników²⁹, co wskazuje pośrednio na umiejętność efektywnego wykorzystania sieci. W obu grupach powszechne jest także przekonanie, że Internet ułatwia życie – uważa tak nieco ponad 85%. Większość jest też przekonana, że bez nowych technologii społeczeństwo nie mogłoby funkcjonować. Zgadza się z tym 69% internautów w wieku 15-49 lat i 67% starszych.

Starszy użytkownicy zdecydowanie lepiej kontrolują czas poświęcany na korzystanie z Internetu. Tylko 13% z nich uważa, że traci zbyt wiele czasu w sieci, podczas gdy wśród osób w wieku 15-49 lat jest to aż 23% i faktycznie młodszy spędzają więcej czasu w sieci. Internauci powyżej 50. roku życia rzadziej deklarują, że Internet pomaga im zabijać czas, gdy się nudzą lub nie mają co robić. Przyznaje się do tego 48% z nich, natomiast wśród młodszych jest to 65%. Jest to bardzo pozytywny wynik, pokazujący, że starsi użytkownicy mogą mieć de facto wyższe kompetencje medialne dzięki lepszej kontroli korzystania z Internetu, co jest jednym z elementów efektywnego korzystania z mediów.

---

²⁹ Dane *WIP 2013*, opracowanie własne.

Jednocześnie jednak, wśród starszych internautów nieco częstsze są poglądy, które mogą wskazywać na niższe kompetencje w korzystaniu z nowych mediów. Brak zaufania do technologii, *bo zawodzą wtedy, gdy są najbardziej potrzebne* deklaruje 13% młodszych użytkowników i 15% tych w wieku 50+. Starsi częściej też deklarują, że korzystanie z Internetu jest frustrujące (10% w stosunku do 7% wśród internautów do 49 roku życia). Największe różnice widać w deklaracjach dotyczących denerwowania się w trakcie korzystania w obawie, że można coś popsuć. Tego typu uczucie towarzyszy tylko 11% użytkowników w wieku 15-49 lat i aż 21% starszych. Z drugiej strony, to wśród młodszych internautów nieco częstsze jest przekonanie, że łatwiej jest robić różne rzeczy bez korzystania z technologii. Sądzi tak co czwarty użytkownik mający mniej niż 50 lat i 23% starszych.

Pokazane tu wyniki sugerują, że choć starsi internauci mają nieco niższe kompetencje techniczne związane z obsługą nowych urządzeń i technologii, to jednak pod względem samych kompetencji medialnych takich różnic nie ma, a nawet mają wyższe umiejętności kontroli czasu poświęcanego na efektywne korzystanie z sieci. Należy jednak pamiętać, że z sieci korzysta niecałe 30% osób w wieku 50+, dlatego też istotnym jest pytanie o kompetencje medialne tych, którzy Internetu nie używają. Wymaga to jednak sięgnięcia do innych badań.

Zanim zaczniemy to analizować, warto przypomnieć, że część osób, które Internetu nie używają, w praktyce jednak z niego korzysta za pomocą pośredników. Jest to o tyle proste, że ponad 40% osób, które do sieci nie zaglądnę, mieszka w gospodarstwach domowych, w których jest komputer z dostępem do Internetu³⁰. Aż 26% wszystkich osób w wieku 50+ nie korzysta z Internetu mimo tego, że posiada do niego dostęp w domu. Wśród osób poniżej 50. roku życia, które nie korzystają z Internetu, 25% przynajmniej od czasu do czasu prosi inne osoby o wysłanie maila, sprawdzenie w Internecie jakiejś informacji albo kupienie czegoś. Wśród niekorzystających z sieci osób, mających 50 i więcej lat, przez takich pośredników korzysta jedynie 17%. Zdecydowana większość (84%) z tych osób prosi o pomoc dzieci lub wnuki.

---

³⁰ D. Batorski, *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, op. cit.

Analizując wyniki badań *Diagnoza kompetencji medialnych i informacyjnych Polaków*³¹ – zarówno jeśli chodzi o wyniki wywiadów z dorosłymi odbiorcami mediów, jak i wywiady indywidualne i grupowe z ekspertami – można wskazać na kilka kluczowych elementów. Pierwszym i dosyć istotnym w odniesieniu do wiarygodności omawianych powyżej danych z badań kwestionariuszowych jest zazwyczaj zawyżany przez respondentów poziom własnych kompetencji medialnych. Sprawdzono ich poziom w prosty sposób, nie pytając badanych o określone umiejętności, ale prosząc o wykonanie zadań, np. o interpretację przygotowanych fragmentów wypowiedzi medialnych czy danych statystycznych lub o odszukanie odpowiednich informacji w Internecie. Podobną metodą, tzn. przy pomocy wykonywania konkretnych zadań, a nie jedynie pytań o samoocenę, było również realizowane w Polsce *Międzynarodowe Badanie Kompetencji Osób Dorosłych PIAAC* (ang. *the Programme for the International Assessment of Adult Competencies*), mające na celu bezpośredni pomiar trzech kompetencji: rozumienia tekstu, rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)³². Wnioski z obu tych badań wyraźnie wskazują, że badanie opinii na temat posiadanych kompetencji medialnych, czy też w szczególności kompetencji cyfrowych, ma ograniczoną użyteczność poznawczą³³.

Prośzenie respondentów o wykonanie konkretnych zadań pozwala wychwycić posiadane kompetencje medialne oraz umiejętności ich wykorzystania w praktyce. Różnice pomiędzy osobami starszymi i młodszymi są dużo bardziej widoczne niż w badaniach ankietowych³⁴. Jeśli spojrzeć na skuteczność dotarcia do informacji, młodszy respondenci radzili sobie z tym wyraźnie lepiej³⁵. Częściej poszukują

³¹ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz, J. Kielan, A. Strzemińska, K. Wala, *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji medialnych Polaków*, FNP, Warszawa 2014.

³² Patrz: <http://eduentuzjasci.pl/badania/110-badanie/194-miedzynarodowe-badanie-kompetencji-osob-doroslych-piaac.html>

³³ D. Czerniawska, *Metodologiczne wyzwania badania kompetencji medialnych i cyfrowych*, „Kultura Popularna” nr 3(41) 2014, s. 32-44.

³⁴ Tamże.

³⁵ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz, J. Kielan, A. Strzemińska, K. Wala, *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji medialnych Polaków*, op. cit.

więcej niż jednej opcji, spontanicznie porównują. Osoby starsze rozpoczęły wykonanie zadań, ale dość szybko się poddały. Niektórzy z respondentów byli w stanie powiedzieć jak należy wykonać dane zadanie, ale nie potrafili tego zrobić przy użyciu komputera. Posiadali więc wiedzę teoretyczną, ale nie potrafili jej zastosować.

Niezależnie od wieku respondenci często mieli trudności z odróżnieniem informacji od komentarza lub informacji od reklamy. Problemy takie przybierały jednak różne formy zależnie od wieku. Osoby starsze lepiej radziły sobie w dekodowaniu materiału telewizyjnego i częściej były w stanie identyfikować elementy informacyjne i oddzielać je od komentarza. Z drugiej strony wyraźnie gorzej radziły sobie z oddzielaniem informacji i reklamy w Internecie. W trakcie rozwiązywania zadań i poszukiwania informacji częściej klikały na reklamy, które przekierowywały je na inne strony, którymi nie były zainteresowane.

Wyraźnie widoczne jest też to, że osoby starsze mają znacznie większe trudności z odnalezieniem się w nowych sytuacjach i wykonaniem zadań, których wcześniej nie wykonywały. Dodatkowo zmiany w organizacji stron www albo sposobu wykonywania jakieś czynności mogą sprawić im duże trudności. Wszelkie zmiany interfejsów serwisów i usług internetowych w największym stopniu uderzają w starszych użytkowników, w skrajnych sytuacjach prowadząc do niemożności opanowania zmian i utraty nabytych wcześniej kompetencji³⁶. U osób starszych związek pomiędzy kompetencjami cyfrowymi a długością korzystania z Internetu jest dość luźny. Nawet osoby, które korzystają z Internetu długo, często mają bardzo ograniczone umiejętności³⁷.

Badani eksperci zwracali również uwagę na to, że umiejętności posługiwania się nowymi technologiami nie są tożsame z kompetencjami medialnymi w szerokim znaczeniu tego słowa, czyli umiejętnościami analizy i syntezy przekazu, znajomością zagrożeń wynikających z używania mediów i odpowiedzialnością za słowa, czy też

---

³⁶ P. Majnert, R. Machul, D. Batorski, *Internet dla użytkowników w wieku 50+. Najpopularniejsze w Polsce serwisy Internetowe a dobre praktyki projektowania dla użytkowników 50+*, UPC Polska, Warszawa 2012.

³⁷ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz, J. Kielan, A. Strzemińska, K. Wala, *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji medialnych Polaków*, op. cit.

kreatywnością³⁸. W powyższym kontekście podkreślano częsty brak podstawowych kompetencji medialnych związanych z dotarciem do informacji, jej przetworzeniem i zastosowaniem oraz ograniczone i wąskie wykorzystywanie mediów do bieżących, utylitarnych celów u wielu osób.

Zdecydowana większość rozmówców podkreślała, że zdobywanie nowych kompetencji zależy przede wszystkim od odpowiedniej postawy. Ciekawość, chęć uczenia się nowych rzeczy, brak obaw przed popełnieniem błędu to podstawy uczenia się przez całe życie. Relatywnie rzadziej wskazywano umiejętności nauczyciela, jego wiedzę, pasję i zaangażowanie. Bardzo istotnym czynnikiem motywującym do nauki jest też wskazanie bezpośrednich korzyści wynikających ze zdobycia nowych kompetencji, np. możliwości zarezerwowania online książki w bibliotece, szybszej komunikacji z bliskimi, utrzymania stanowiska pracy itp. Badani bardzo mocno podkreślali, że edukacja medialna powinna trwać całe życie i zaczynać się od najmłodszych lat, a jej istotnym elementem są rodzice oraz przedszkole i szkoła. Jednocześnie im bardziej ogólne kompetencje, tym częściej wskazywano edukację nieformalną jako najlepszy sposób na ich zdobycie. Natomiast wiedza specjalistyczna i specyficzne umiejętności powinny być zdobywane w ramach edukacji formalnej i pozaformalnej, podczas różnego rodzaju kursów i szkoleń.

Zwrócenie uwagi na postawę wobec zdobywania nowych kompetencji jako elementu kluczowego, wpływającego na efekty działań edukacyjnych, ma dosyć istotne znaczenie w przypadku działań skierowanych do osób starszych i może wpłynąć potencjalnie na pogłębienie luki kompetencyjnej bądź niską efektywność działań skierowanych do osób wykluczonych społecznie, które nie mają wykształconej potrzeby uczenia się przez całe życie i motywacji do zdobywania nowych kompetencji. Można zakładać, że miałyby tutaj miejsce sytuacja analogiczna do sytuacji osób długotrwale bezrobotnych i żyjących na marginesie życia społecznego, którym w pierw potrzebne są działania z zakresu aktywizacji społecznej, a dopiero potem zawodowej. W odniesieniu do osób 50+ edukacja medialna musiałaby być połączona z działaniami na rzecz integracji społecznej.

---

³⁸ Tamże.

Odnosząc się do zaproponowanego w literaturze³⁹ czterostopniowego dostępu do nowych mediów – zaczynając od **dostępu motywacyjnego** (chęć korzystania), poprzez **materiałny i fizyczny** (dostępność, możliwość skorzystania), **kompetencyjny** (odpowiednie kompetencje), **użytkowy** (faktyczne korzystanie) – zdecydowanie większy nacisk powinno się kłaść na poziom pierwszy i wytworzenie motywacji, a dopiero później trzeci. Tymczasem najłatwiej zmierzyć osiągnięcia i rozliczyć środki w ramach dostępu fizycznego, a szkolić odnosząc się do stopnia trzeciego. Rozwiązanie tego problemu wydaje się mieć największy potencjał, jak i prawdopodobnie rozwiązałoby problem widoczny w ramach badań wykorzystywania nowych technologii, czyli dotyczy osób, które mają dostęp do komputera i Internetu, ale nie widzą potrzeby, by z tych możliwości korzystać.

Zalecenia

Przedstawione poniżej zalecenia można podzielić na dwie grupy. Jedna dotyczy raczej przygotowania do starości i czynników, które pośrednio wpływają na nabywanie kompetencji medialnych. W drugiej mieszczą się propozycje działań związanych bezpośrednio z nabywaniem kompetencji przez osoby w wieku 50+. Ta pierwsza grupa wydaje się ważniejsza, choć efekty działań w tym zakresie są zdecydowanie mniej spektakularne i widoczne dopiero w dłuższej perspektywie czasowej. Jednocześnie należy podkreślić, że w podrozdziale omawiane są jedynie działania z zakresu polityki publicznej państwa, a nie czynności, które mogłaby i powinna wykonywać osoba w wieku 50+.

Patrząc najbardziej długofalowo, punktem wyjścia jest edukacja formalna i nabywanie pewnych podstawowych kompetencji w ramach edukacji formalnej w szkole. Temat ten zostaje jedynie zasygnalizowany, ponieważ jest szerzej omawiany w innych artykułach w niniejszej publikacji. Ma to o tyle duże znaczenie, że odsetek Polaków doksztalających się i zdobywających nowe kompetencje w ramach edukacji pozaformalnej (kursy, szkolenia, zajęcia dodatkowe) czy

---

³⁹ J. van Dijk, *Spoleczne aspekty nowych mediów. Analiza społeczeństwa Sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

nawet nieformalnej (od innej osoby, w pracy, samodzielnie korzystając z komputera itp.) jest relatywnie niewielki, a co więcej zmniejsza się w istotny sposób z wiekiem⁴⁰. Dobra edukacja formalna w szkole ma też ten pozytywny aspekt, że może podnieść poziom kompetencji medialnych w całej rodzinie. Elementem dyfuzji wiedzy i umiejętności jest sytuacja, kiedy to wnuczki i dzieci uczą nowo zdobytych umiejętności swoich rodziców i dziadków.

Przy okazji warto również wyróżnić, za badaniem *Uwarunkowania Decyzji Edukacyjnych* realizowanym w ramach Instytutu Badań Edukacyjnych w Warszawie, czynniki sprzyjające doksztalcaniu, a tym samym mogące pośrednio wpływać na nabywanie kompetencji medialnych. Jednym z podstawowych, co potwierdzają także cytowane wcześniej wyniki *Diagnozy Społecznej*, jest aktywność zawodowa. Tym samym podwyższanie wieku emerytalnego i działania zwiększające aktywność zawodową osób 50+ mogą być jednym z czynników ograniczających lukę kompetencyjną pomiędzy starszym i młodszym pokoleniem. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym doksztalcaniu jest poziom wykształcenia. Tutaj również wzrost odsetka osób z wykształceniem wyższym w młodszych rocznikach powinien z czasem i starzeniem się kolejnych kohort przełożyć się na ograniczenie różnic międzypokoleniowych w kompetencjach medialnych.

Czynnikiem, który jest dosyć oczywisty, choć akurat rzadko występuje w kontekście kompetencji medialnych, jest stan zdrowia, niepełnosprawność oraz ograniczenia w dostępie do mediów wynikające z teże niepełnosprawności. W szczególności dotyczy to niepełnosprawności sensorycznych, związanych z pogorszeniem wzroku i słuchu, ale też ograniczeniem możliwości poznawczych związanych z wiekiem, przede wszystkim w odniesieniu do najstarszych grup seniorów powyżej osiemdziesiątego roku życia. Kluczowym problemem staje się w tym przypadku nie tyle brak kompetencji, ile brak dostępu do źródeł przekazu i utrudnienia w odbiorze. Natomiast rozwiązaniem – stosowanie zasad projektowania uniwersalnego i racjonalnych usprawnień zgodnych z Konwencją ONZ

---

⁴⁰ *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych. Raport tematyczny z badania*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.

o prawach osób niepełnosprawnych⁴¹ przez producentów i nadawców przekazu medialnego.

Niezależnie jednak od odpowiedniej polityki państwa na rzecz zdrowego i aktywnego starzenia się wciąż będą potrzebne działania nastawione na poszczególne jednostki, a tym samym programy nastawione bezpośrednio na rozwój kompetencji medialnych. Poniżej przedstawiamy cechy takiego idealnego programu, przede wszystkim w oparciu o wyniki badań projektu *Diagnoza kompetencji medialnych i informacyjnych Polaków* i w oparciu o projekty już istniejące, które spotkały się z pozytywnym odzewem osób w wieku 50+, np. *Latarnicy*⁴², ale też rozwiązania kierowane do osób starszych, niekoniecznie związane z nabywaniem kompetencji medialnych, tylko z włączaniem osób starszych w życie społeczności lokalnej⁴³.

Zalecenia te można podzielić na trzy etapy – jeden związany z dotarciem do potencjalnego użytkownika, drugi to realizacja, a trzeci zamknięcie projektu i działania na rzecz trwałości jego rezultatów. Wzorcowy program skierowany do osób w wieku 50+ powinien po pierwsze, posługiwać się językiem dostosowanym do grupy docelowej; po drugie, być kierowany bezpośrednio do odbiorców; po trzecie, odbywać się w miejscu przyjaznym i znanym, gdzie osoby 50+ pojawiają się niezależnie od realizacji programu, czyli np. w gminnej bibliotece, szkole, domu kultury, siedzibie organizacji pozarządowej, itp. W szczególności dotyczy to sytuacji osób wykluczonych społecznie, gdzie doświadczenia takich organizacji, jak Fundacja Ja-Kobieta⁴⁴ czy mali bracia Ubogich⁴⁵ pokazują, że zaproszenia powinny być kierowane imiennie bądź osobą zapraszającą powinna być osoba znana i zaprzyjaźniona z potencjalnym uczestnikiem, np. inna, wcześniej zaktywizowana i uczestnicząca w podobnym programie seniorka.

---

⁴¹ Patrz tekst Konwencji <http://www.rpo.gov.pl/pl/konwencja-o-prawach-osob-niepelnospawnych>, jak i raport z jej monitoringu przygotowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich: <http://www.rpo.gov.pl/pl/content/konsultacje-spoleczne-raportu-rpo>.

⁴² Patrz strona projektu: <https://latarnicy.pl/>.

⁴³ Patrz np. opracowania organizacji Age Platform: http://www.age-platform.eu/images/stories/106_AGE-civil-dialogue-PL-web.pdf.

⁴⁴ Patrz: http://www.kobieta50plus.pl/o-nas_22.html.

⁴⁵ Patrz: <http://www.malibracia.org.pl/>.

W przeciwnym wypadku uczestnikami będą osoby już i tak aktywne, chcące się doksztalać.

Sam program, co wydaje się oczywiste, powinien być w miarę zindywidualizowany i dostosowany do potrzeb odbiorcy oraz bazujący na doświadczeniach i przykładach z życia codziennego uczestników. Należy przy tym pamiętać o potencjalnych uczestnikach z różnymi rodzajami niepełnosprawności, w tym np. niedowidzeniem czy niedosłuchem. Choć część rozmówców wskazuje, że prowadzący powinien być zbliżony wiekiem do uczestników, to jednak istotniejszy jest nie tyle wiek, ile doświadczenie w pracy z osobami dorosłymi, w szczególności w przypadku grup seniorskich. Idealny program powinien też wskazywać możliwości kontynuacji – czy to poprzez indywidualną pracę uczestników, czy też możliwość zgłaszania się z pytaniami i wątpliwościami nawet po zakończeniu danego kursu lub szkolenia. Stąd konieczność zarówno swobodnego dostępu do darmowych materiałów edukacyjnych online, jak i dobrze oceniane przez osoby starsze projekty wykorzystujące instytucje lokalne i w oparciu o lokalnych animatorów. W większych miastach rolę takiego lokalnego centrum wsparcia mogłyby pełnić prężnie rozwijające się w ostatnich latach Uniwersytety Trzeciego Wieku. Sprzyja to trwałości efektów i umożliwia kontynuowanie aktywności oraz pozwala na zgłaszanie się osoby starszej z ewentualnymi problemami w późniejszym terminie.

Podsumowanie

Kompetencje medialne osób na przedpolu starości oraz polskich seniorów są niezbyt dobre i bez wątpienia wymagają wzmocnienia. Jednak na problem ten warto patrzeć szerzej i bardziej perspektywnie. Kluczowa jest tutaj perspektywa trajektorii życia i tego, jak młodsze roczniki będą przygotowane do własnej starości. Edukacja medialna to proces, który – jak słusznie wskazują autorzy rozmaitych definicji i opracowań – powinien trwać całe życie. W cytowanych wielokrotnie w tekście badaniach *Diagnoza kompetencji medialnych i informacyjnych Polaków*⁴⁶ rozmówcy podkreślali, że choć bardzo

---

⁴⁶ D. Batorski, D. Czerniawska-Szejda, M. Drabek, W. Fenrich, J. Jasiewicz,

istotnym elementem jest nabycie określonych umiejętności czy podstawowej wiedzy, to czynnikiem w największym stopniu gwarantującym sukces jest odpowiednie podejście do edukacji jako takiej. Postawa aktywna, zakładająca samodzielne poszukiwanie wiedzy i chęć kształcenia się przez całe życie. Dopiero na tym fundamencie można w najbardziej efektywny sposób wspierać edukację medialną.

W odniesieniu do obecnych roczników osób w wieku 50 lat i więcej edukacja medialna jest ściśle powiązana z edukacją cyfrową, choćby ze względu na powszechność występowania nowych technologii w życiu codziennym i możliwości wykorzystywania technologii cyfrowych w procesie edukacji. Wykluczenie cyfrowe dotyka również w największym stopniu osoby starsze. Jednak, tak jak wcześniej podkreślano, nie są to pojęcia tożsame. Co za tym idzie, warto zastanowić się nad poszerzeniem tematyki tradycyjnych szkoleń z zakresu obsługi komputera i Internetu o elementy edukacji medialnej związanej z selekcją i krytyką dostępnych źródeł. Nie należy również zapominać, że pomimo rosnącej roli nowych mediów, wciąż – biorąc pod uwagę zarówno powszechność, jak i poświęcony przez osoby starsze czas wolny – dominującym medium dla polskich seniorów jest telewizja.

Badania jakościowe pokazują również, że kluczowa jest rola zaufanych osób, członków rodziny bądź przyjaciół i bliskich znajomych, które mogłyby wspierać osoby starsze w pokonywaniu codziennych problemów i na bieżąco wyjaśniać niektóre zagadnienia. Rolę taką mogliby też pełnić lokalni animatorzy odpowiadający za wspieranie i aktywizowanie osób starszych, co jest szczególnie istotne w odniesieniu do rosnącej grupy osamotnionych seniorów. Istotne jest także istnienie przyjaznej przestrzeni publicznej, jaką mogą być np. lokalne biblioteki, czy wspomniane wcześniej Uniwersytety Trzeciego Wieku. Ostatnim z elementów są powszechnie dostępne i dostosowane do odbiorcy, jeśli chodzi o formę i treść, materiały edukacyjne.

Na zakończenie chcielibyśmy podkreślić, że choć niewystarczająca edukacja medialna rzadko jest wymieniana wśród głównych barier

ograniczających aktywną i satysfakcjonującą starość, to wraz z rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz liczbą przekazywanych i odbieranych przez jednostkę informacji znaczenie posiadania odpowiednich kompetencji medialnych będzie rosło. Tym samym brak takich kompetencji będzie istotną barierą, której powinniśmy – czy na poziomie państwa i działań władz centralnych, czy też w ramach polityki lokalnej bądź indywidualnego przygotowania do starości – przeciwdziałać.

Bibliografia

Batorski D., Czerniawska D., Fenrich W., Kowalik W., Kubicki P., Olcoń-Kubicka M., Zając J.M., Żychlińska M., *Między alienacją a adaptacją: Polacy w wieku 50+ wobec Internetu*, UPC Polska, Warszawa 2010

Batorski D., *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, Studia Biura Analiz Sejmowych nr 3(19) 2009, s. 223-249

Batorski D., *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania*, „Contemporary Economics” 7(4) 2013, s. 328-352

Batorski D., Czerniawska-Szejda D., Drabek M., Fenrich W., Jasiewicz J., Kielan J., Strzemińska A., Wala K., *Zaradność w Sieci. Diagnoza kompetencji medialnych Polaków*, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa 2014

Biuletyn RPO, *Osoby starsze na rynku usług finansowych. Analiza i zalecenia*, Źródła nr 14, Warszawa 2013

Biuletyn RPO, *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, Źródła nr 9, Warszawa 2012

Uwarunkowania decyzji edukacyjnych. Raport tematyczny z badania, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014

Cyfrowa przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia, (red.) J. Lipszyc, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa 2012

Czerniawska D., *Metodologiczne wyzwania badania kompetencji medialnych i cyfrowych*, „Kultura Popularna” nr 3(41) 2014, s. 32-44

Prognoza ludności na lata 2008-2035, GUS, Warszawa 2009

Łęcicki G., *Edukacja medialna jako istotna cecha nowoczesnego społeczeństwa*, „Kultura-Media-Teologia” nr 3, 2010, s. 70-80

Majnert P., Machul R., Batorski D., *Internet dla użytkowników w wieku 50+. Najpopularniejsze w Polsce serwisy internetowe a dobre praktyki projektowania dla użytkowników 50+*, UPC Polska, Warszawa 2012

Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce, (red.) M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Poznań 2012.

Olcoń-Kubicka M., Czerniawska D., Fenrich W., *Internet wzbogacił moje życie. Wpływ Internetu na życie codzienne osób 50+*, Koalicja Cyfrowego Włączenia Generacji 50+, Warszawa 2011

Peters B.G., *American Public Policy. Promise and Performance*, CQPress, Thousand Oaks 2004

Publiczna troska, prywatna opieka. Społeczności lokalne wobec osób starszych, (red.) M. Raclaw, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012

Szukalski P., *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012

The 2012 Ageing Report. Underlying Assumptions and Projection Methodologies, The European Economy 4/2011, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs

Tomczyk Ł., *Seniorzy w świecie nowych mediów*, „E-mentor” nr 4 (36) 2010

World Internet Project. Poland (2013), Agora SA i Orange Polska. Polska edycja badania, Warszawa 2013

Van Dijk J., *Społeczne aspekty nowych mediów. Analiza społeczeństwa Sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010

Zaidi A., Gasior K., Hofmarcher M.M., Lelkes O., Marin B., Rodrigues R., Schmidt A., Vanhuysse P. i Zolyomi E., *Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, and Final Results*, Memorandum badawcze/Sprawozdanie metodologiczne, European Centre Vienna, 2013

Zybała A., *Polityki publiczne. Doświadczenia w tworzeniu i wykonywaniu programów publicznych w Polsce i w innych krajach*, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Warszawa 2012